

DOI 10.36074/grail-of-science.29.04.2022.103

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗМІСТ ТЕРМІНІВ «ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА» ТА «ЕКСТРЕНЕ ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ»: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Голубєва Марія Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна

Юдченко Валентина Сергіївна

бакалавр соціальної роботи

здобувачка вищої освіти освітнього ступені магістр психології
факультету соціальних наук та соціальних технологій

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна

Бондаренко Наталія Борисівна

кандидат психологічних наук, старший викладач

Школи соціальної роботи імені Володимира Полтавця

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна

Рябець Ірина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри зв'язків з громадськістю

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна

Анотація. Статтю присвячено психолого-педагогічному аналізу спільного та відмінного у змісті термінів «дистанційна освіта» та «екстрене дистанційне навчання». Дистанційна освіта (анг. – distance learning) у ЗВО – це категорія педагогіки вищої освіти, яка відображає актуальну форма освіти у вищій школі, що обов'язково спирається на сучасні інформаційно-комунікаційні технології та інноваційні освітні технології, а спілкування студентства та викладацького складу може бути віддалено як за локацією та й у часі. Усі навчальні предмети обирає саме студентство за власним бажанням. Дистанційна освіта характеризується різними типами комунікації: студент-викладач, студент-зміст навчального предмету, студент-студент. Екстрене дистанційне навчання (анг. – emergency remote teaching) окреслює процес тимчасового переходу освітнього процесу на альтернативний спосіб навчання через кризові обставини: війни, природні катаклізми, пандемії, карантин.

Ключові слова: заклади вищої освіти, військовий стан, пандемія COVID-19, дистанційна освіта, екстрене дистанційне навчання.

Актуальність. У зв'язку з пандемією COVID-19 ще у 2020 році Міністерство освіти і науки України рекомендувало усім вітчизняним ЗВО розробити заходи щодо проведення занять за допомогою дистанційних освіти та щодо відпрацювання занять відповідно до навчальних планів після нормалізації епідемічної ситуації [МОН України, 2020]. Під цим мали на увазі певні об'єктивні зміни для всіх учасників освітнього процесу: зменшення фізичного доступу до навчальних корпусів, обмеження спілкування наживо з академічною спільнотою та інших звичних навчальних процесів, процедур, алгоритмів.

Війна кардинально змінила життя всіх українців, у тому числі й студентства. Ця трагічна подія докорінно змінила мирний перебіг життя, суттєво вплинула та посилила вимоги до дистанційної освіти. Освітній процес у всіх вітчизняних ЗВО було терміново переведено на рейки дистанційної освіти, а в низці ЗВО на екстрене дистанційне навчання.

Метою нашої наукової розвідки є визначення спільного та відмінного у змісті термінів «дистанційна освіта» та «екстрене дистанційне навчання» в психолого-педагогічному аспекті.

В англомовній науковій літературі використовується певна кількість наукових психолого-педагогічних термінів для виокремлення дистанційних форм навчання (наприклад, distance learning, online education, distributed learning, emergency remote teaching та т.і.). Якщо існують реальне поєднання аудиторного навчання із дистанційним, то окремо виділяють поняття змішаного навчання [Bozkurt, & Sharma., 2020]. В умовах пандемії у зарубіжних психолого-педагогічних джерелах дистанційне освіта здебільшого називали терміном екстрене дистанційне навчання (*англійською* - emergency remote teaching), відповідника якому в українському науковому тезаурусі поки що немає. В україномовних наукових джерелах зустрічаємо такі терміни – дистанційна освіта, дистанційне навчання.

Дискусія з приводу виникнення нового терміну «екстрене дистанційне навчання», який окреслює наявний формат навчання під час війни, кризових явищ, пандемій, природних катаклізмів, триває. Необхідність розрізняти зміст термінів «дистанційна освіта» та «екстрене дистанційне навчання» з'явилася як відображення реальної значної різниці цих феноменів. Тому й необхідно вивчати та розрізняти сутність цих понять, задля більш ефективного використання таких форм навчання на практиці.

Дистанційна освіта та екстрене дистанційне навчання мають як спільні так і відмінні риси.

По-перше, спільним є те, що як дистанційна освіта, так і екстрене дистанційне навчання передбачають дистанцію в просторі між студентством та викладачами/викладачками. Крім цього, дистанційна освіта може мати відстань у часі. На підставі цього критерію дистанційне навчання поділяють на синхронне та асинхронне [Karlan, 2016].

По-друге, ці дві форми навчання обов'язково базуються на технологічній основі. Цьому сприяють навчальні матеріали, які розраховані на передачу їх завдяки сучасним інформаційно-комунікаційним технологіям та освітнім платформам. У процесі таких занять широко використовуються відеофрагменти, інтерактивні програми, онлайн навчальні матеріали, відеозустрічі, інтерактивні тести та інші педагогічні технології [Blake, 2013]. Варто зауважити спосіб залучення студентства до екстреного дистанційного

навчання. Цей спосіб носить вимушений характер, адже студенти/студентки обирають його не за власним бажанням, не з власної ініціативи. На відміну від дистанційного навчання, яке, як правило, обирало студентство за власним бажанням, за умови, якщо не бажали чи не могло з певних об'єктивних причин навчатися в аудиторіях [Bozkurt & Sharma, 2020].

Проаналізувавши педагогічний досвід, що вже накопичено у освітньому процесі вітчизняних та зарубіжних ЗВО, можна стверджувати, *(далі визначення доц. М. О. Голубєвої)* **дистанційна освіта у ЗВО** – це категорія педагогіки вищої освіти, яка відображає актуальну форма освіти у вищій школі, що обов'язково спирається на сучасні інформаційно-комунікаційні технології та інноваційні освітні технології, а спілкування студентства та викладацького складу може бути віддалено як за локацією та й у часі. Однак, як правило, усі освітні ступені, освітні рівні, усі професійні навчальні предмети, професійно-орієнтовані та елективні (вибіркові) курси обирає саме студентство за власним бажанням. Зрозуміло, що в такому ракурсі, при організації дистанційної освіти передбачається наявність спеціальних багатофункціональних навчальних платформ, забезпечення студенту/студентці технічної підтримки, організацію ефективної комунікації із тьютором, зв'язок із викладачем/викладачкою та іншими студентами для спільного навчання та т. і.

При організації дистанційної освіти структура навчальних курсів, педагогічні технології та методи навчання, які реально використовуються, спрямовані на створення умов близьких до реальних. На нашу думку, суттєвими показниками успішності такої форми поєднання учіння та викладання є активна участь студентства у процесі навчання, їхні позитивні емоції, прояв емпатії, і, зрозуміло, якість отриманих знань, рівень розвитку умінь, ступінь формування навичок та професійних компетентностей.

Із плином часу дистанційна освіта трансформувалася та еволюціонувала, гнучко враховуючи окремі конкретні потреби студентства, що з'являлися в ході освітнього процесу [Sharma, Kawachi, & Bozkurt, 2019]. Така, у певній мірі, оновлена дистанційна освіта забезпечує тим, хто вчиться, свободу вибору, відповідальність, організованість, дисциплінованість, що, в свою чергу, підвищує мотивацію студентства до навчання, показники залученості до цього процесу. Чим вище вмотивованість та залученість студентства до процесу навчання, тим краще відчуття емоційної присутності, приналежності до процесу, і таким чином вище результати освіти. Дистанційна освіта характеризується різними типами комунікації: студент-викладач, студент-зміст навчального предмету, студент-студент [Moore, 1989].

Наразі освітня інфраструктура досягла високого технологічного рівня, і це призвело до того, що деякі університети пропонують здобуття будь-яких освітніх ступенів повністю дистанційно. Такий спосіб навчання отримав багато позитивних відгуків серед дослідників дистанційної освіти та має попит, особливо серед студентів, які не мають змоги або не бажають навчатися аудиторно [Blake, 2013]. У науковому товаристві досі триває дискусія про якість та ефективність дистанційної освіти. Частина вчених вважають, що дистанційна освіта дає можливість та створює умови надання освіти на тому ж рівні ефективності та якості, як і традиційна аудиторна.

Щодо визначення суті «екстреного дистанційного навчання» *(далі – ЕДН)*, то існують дослідження феномену – ЕДН, які показали наслідки запровадження

цієї форми навчання. Ці наслідки безпосередньо впливають на емоційний стан, мотивацію до навчання, освітні потреби студентства. Екстрене дистанційне навчання окреслює процес тимчасового переходу навчальних занять на альтернативний спосіб навчання через кризові обставини. ЕДН здебільшого передбачає перехід на повністю дистанційну освіту. За сприятливих умов заняття могли б проводитись в аудиторіях.

Феномен екстреного дистанційного навчання детально описаного в рамках наукового дослідження, проведеного у Філіппінах [Alvarez, 2020], виявив цілу палітру різноманітних психологічних, технічних, організаційних, дидактичних, управлінських, технологічних перепон на шляху запровадження цієї форми навчання.

Провідним методом філіппінського дослідження ЕДН було обрано інтерв'ю зі студентами з різних навчальних закладів, що знаходяться на острові Лусон. За результатами зазначеного вище дослідження було виокремлено чотири теми, що стосуються досвіду ЕДН, а саме: доступ до мережі Інтернет, фінансова складова, технічне забезпечення та емоційна складова. Більшість учасників/учасниць описували поняття доступності Інтернету як виклик, тому що були постійні перебої, що перешкождали можливості своєчасного та якісного підключення до мережі. Фінансові труднощі стосувалися переважно тих студентів/студенток, які у зв'язку з карантинном втратили роботу та можливість забезпечувати навіть базові потреби (плата за їжу, комунальні послуги та т. і.), а, разом із тим, і ті складності, що додатково з'явилися під час екстреного дистанційного навчання (мобільний інтернет та наявність і обслуговування технічних пристроїв). Низка фінансових труднощів студентства виявили поширену технічну проблема: відсутність можливості придбати ноутбук чи інші пристрої для достатнього рівня технічного забезпечення, задля надійної комунікації в навчання. З'ясувалося також, що телефон для більшості є недостатнім технічним забезпеченням.

Філіппіни належить до країн, що розвивається, у таких країнах спостерігаються схожі труднощі як із дистанційної освітою так і з екстремим дистанційним навчанням. У цьому дослідженні констатовано, що студентство в умовах ЕДН переживає спектр негативних емоцій: страх, стрес, зниження вмотивованості та інтересу до навчання та т. і. Події, які супроводжуються сильними емоціями запам'ятовуються на тривалий відрізок часу.

Неостаннім важливим компонентом у процесі ефективного впровадження ЕДН є емоційна складова. Під час інтерв'ю студенти/студентки поділилися тим, що відчувають занепокоєння через поширення вірусу, переживають стрес, відчувають, що навчання не в пріоритеті в цей час в їхньому житті. Декому з них не вистачає спілкування з родичами, іншим – із друзями. Зазначено про різні емоційні потреби, але спільним є пошук емоційної безпеки та підтримки. У дослідженні було зроблено висновок про те, що під час екстреного дистанційного навчання стабільний та позитивний соціально-емоційний стан студентства порушено, тому велика частина студентів не зосереджувалась на навчанні, а зосереджувалась на пошуковій фізично-емоційну безпеку [Alvarez, 2020]. Як це нагадує стан українського студентства зараз у війни!

У висновках до цього філіппінського експерименту зазначається, що одним із завдань екстреного дистанційного навчання є пройти труднощі вимушеної ситуації з найменшими негативними наслідками [Alvarez, 2020].

Інші зарубіжні дослідники феномену екстреного дистанційного навчання погоджуються в тому, що ЕДН носить тимчасовий характер і передбачає повернення до традиційного аудиторного формату як тільки криза чи надзвичайна ситуація вичерпають себе [Alvarez, 2020]. Першочерговою метою екстреного дистанційного навчання є надання тимчасового доступу до занять таким способом, який придатний до швидкого впровадження та забезпечує надійний доступ під час надзвичайних ситуацій та криз [Hodges, Moore, Lockee, Trust & Bond, 2020]. Другорядним у процесі організації ЕДН є рівень складності інтернет-технологій. ЕДН здебільшого не передбачає можливість на рівні інституції швидко розвинути необхідну технологічну базу. Тому з боку суб'єктів навчального процесу необхідні дії націлені на пошук доступних технологічних рішень та адаптацію до них за короткий проміжок часу без спеціальної попередньої підготовки. Із огляду на реальну практику, зауважено, що деякі університети організовують базову необхідну підготовку та підтримку вже в процесі розгортання ЕДН. Принагідно хочемо відмітити, що освітній процес в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» (далі – НаУКМА) було вчасно переведено в екстрене дистанційне навчання. Для цього попередньо розроблялися та впроваджувалися усі необхідні технічні, організаційні, дидактичні, психологічні умови.

Із досвіду українських університетів щодо запровадження дистанційного навчання за В. Кухаренком та В. Бондаренком відомо, що не всі університети відразу знайшли спосіб для продовження навчання поза аудиторіями. До впровадження дистанційної форми освіти не були готові: технічна база, дидактичні матеріали в електронному форматі, технологічне забезпечення; не були психологічно готовими суб'єкти освітнього процесу, дехто не вмів користуватися необхідним програмним забезпеченням та т.і. Спочатку було задано домашні завдання на невизначений термін і очікувалося завершення карантину, згодом почали зв'язуватися через відеозв'язок і проводити пари, і лише потім вдалося налагодити постійний і надійний спосіб проведення освітнього процесу [Кухаренко В., Бондаренко В., 2020]. У НаУКМА ситуація була дещо іншою, аудиторні пари відразу було змінено на відеозустрічі, й активніше запрацювала платформа dist.edu.ua на кшталт MOODLE.

До початку активної фази війни РФ проти України дискусійним залишалося питання, чи характерним для вітчизняної освіти є екстрене дистанційне навчання. Однак, зрозуміло, що наразі це питання перестало бути спірним.

Висновки. Учені в галузі Інтернет-освіти не називають екстрене дистанційне навчання дистанційною освітою, оскільки сутність цих понять не тотожна. Науковці виявили також ризик щодо плутанини в термінах, який може призвести до того, що дистанційна освіта буде сприйматися як екстрене дистанційне навчання, досвід якого було пережито у зв'язку з епідемічною ситуацією 2020-2021 рр.

Аналіз змісту понять «дистанційна освіта» та «екстрене дистанційне навчання» вказують на те, що поняття «дистанційна освіта» недостатньо для окреслення явища, яке запропоновано називати «екстремим дистанційним навчанням». Остання, із наведених форм освіти, – це форма освіти, яку впроваджують в кризових ситуаціях; технічна база нарощується в обмежених часових рамках; студентство залучається до нього не із власної ініціативи, а

вимушено; головним завданням екстреного дистанційного навчання є забезпечення неперервного навчання за допомогою доступних засобів дистанційної освіти задля проходження кризової ситуації з найменшими негативними наслідками для освітнього процесу та його суб'єктів. Використання спеціальних різноманітних освітніх платформ свідчить про наявність технологічного рівня, відповідного дистанційній освіті.

Наразі в Україні відбувається активна фаза війни РФ проти України. На нашу думку, така ситуація оцінюється як кризова для системи освіти в цілому, тому формат вітчизняної освіти є екстреним дистанційним навчанням.

Цю статтю виконано в рамках розробки науково-дослідної теми кафедри психології та педагогіки НаУКМА «Психологічні умови та механізми функціонування особистості в реаліях сучасного українського суспільства». Реєстраційний номер в УкрІНТЕІ: 0121U114361. Науковий керівник: професор, доктор психологічних наук, завідувач кафедри психології та педагогіки НаУКМА В. М. Чернобровкін.

Список використаних джерел:

- [1] Blake, R. J. (2013). Brave new digital classroom: Technology and foreign language learning. Georgetown University Press. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/251554859_Brave_New_Digital_Classroom_Technology_and_Foreign_Language_Learning
- [2] Blake, R. J. (2013). Brave new digital classroom: Technology and foreign language learning. Georgetown University Press. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/251554859_Brave_New_Digital_Classroom_Technology_and_Foreign_Language_Learning
- [3] Bozkurt, A., & Sharma, R. C. (2020). Emergency remote teaching in a time of global crisis due to CoronaVirus pandemic. Asian Journal of Distance Education, 15(1), i-vi. Retrieved from: <http://asianjde.org/ojs/index.php/AsianJDE/article/view/447>
- [4] Hodges, C., Moore S., Lockee, B., Trust T., and Bond M. (2020) The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning. EDUCAUSE. Retrieved from: [http://www.cetla.howard.edu/workshops/docs/The%20Difference%20Between%20Emergency%20Remote%20Teaching%20and%20Online%20Learning%20_%20EDUCAUSE%20\(2\).pdf](http://www.cetla.howard.edu/workshops/docs/The%20Difference%20Between%20Emergency%20Remote%20Teaching%20and%20Online%20Learning%20_%20EDUCAUSE%20(2).pdf)
- [5] Kaplan, Andreas M.; Haenlein, Michael (2016). «Higher education and the digital revolution: About MOOCs, SPOCs, social media, and the Cookie Monster». Business Horizons. 59 (4): 441–50. doi:10.1016/j.bushor.2016.03.008.
- [6] Moore, M. G. (1989). Editorial: Three types of interaction. American Journal of Distance Education, 3(2), 1-7. DOI: <https://doi.org/10.1080/08923648909526659>
- [7] Sharma, R. C., Kawachi, P., & Bozkurt, A. (2019). The Landscape of Artificial Intelligence in Open, Online and Distance Education: Promises and concerns. Asian Journal of Distance Education, 14(2), 1-2. Retrieved from: <http://asianjde.org/ojs/index.php/AsianJDE/article/view/432>
- [8] Кухаренко, В. М., Бондаренко, В. В. (2020). Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / за ред. В. М. Кухаренко, В. В. Бондаренко. Харків : КП «Міська друкарня», 2020. 409 с. https://duan.edu.ua/images/News/UA/Departments/Management/2020/monograph_e_kstr_dyst_navch.pdf
- [9] МОН України (2020), Лист МОН України № 1/9-154 – 2020 від 11.03.2020 «Про карантин» https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2020/03/11/1_9-154.pdf